

№ 45 (734)
Снежань 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Асоба: тэктанічныя зрухі Радзіма Гарэцкага –** стар. 3
- ☞ **Малая радзіма: гістарычнае Гродна ў мініяцюры –** стар. 4
- ☞ **Землякі: фестываль народаў, што жывуць поруч –** стар. 5

На фота Наталі КУПРЭВІЧ: аўтарскі калектыў кнігі і народныя артысты

Наведнікі Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь нядаўна мелі магчымасць дакрануцца да архаічнага пласта традыцыйнай культуры, пабачыць які ў сённяшнім глабалізаваным свеце, мабыць, не прасцей, чым у антычныя часы – пералпыць раку Сцікс. У ролі «перавозчыкаў праз раку забыцця» для нашых сучаснікаў на гэты раз выступілі аўтары серыі выданняў «Інтэгрэтыўная фалькларыстыка», першы выпуск якой «Цень Страла: культурныя і вербальныя коды традыцыі» акурат і быў прадстаўлены ў музеі. У першую кнігу серыі паводле задумы яе ўкладальнікаў Рымы Кавалёвай і Вячаслава Калацця ўвайшлі матэрыялы, прысвечаныя абраду ваджэння і пахавання «стралы», які штогод ладзіцца на Ушэсце ў сумежных рэгіёнах Беларусі, Расіі і Украіны, а ў Рэспубліцы Беларусь – уключаны ў спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў краіны.

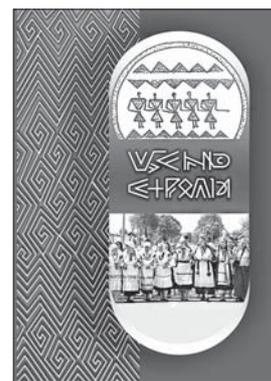
Страла свету

Сама серыя «Інтэгрэтыўная фалькларыстыка», заснаваная сёлета, неўзабаве мусяць сістэмна абагульніць амаль 30-гадовы досвед плённай працы вучэбна-навуковай лабараторыі беларускага фальклору БДУ (па фіксацыі і аналізе фальклору) і 15-гадовы досвед кафедры этналогіі і фальклору БДУКіМ (па ахове і перыядычнай рэвіталізацыі шэ-

рагу найбольш значавых элементаў мастацтва вуснай традыцыі беларусаў) з актуальнымі сёння тэндэмамі народназнаўства і даследаванняў традыцыйных культураў свету.

Наведнікі прэзентацыі першага выдання серыі мелі магчымасць пазнаёміцца з кнігай «Цень Страла», а таксама набыць яе. Эфект паглыблення ў традыцыю быў аздоблены спевамі аўтэнтчнага гурта «Стаўбунскія вячоркі» Святланы Парашчанкі з вёскі Стаўбун і мінскага постфальклорнага гурта «Страла» Эвеліны Шчадрыной, а таксама дэманстрацыяй кінастужкі пра «Стралу» ў жанры аўдыявізуальнай антрапалогіі.

Абрад «Страла» звязаны з землямі Падняпроўя, іх урадлівасцю і дабрабытам мясцовых жыхароў. Ён мае глыбокія карані, вяскоўцы сёння часам самі і не ўгадаюць, з чаго ўсё пачалося. Але мадэль свята стагоддзямі застаецца нязменнай: у час апошняга маладзіка вясны мясцовыя жанчыны прыбіраюцца ў святочныя строі ды ідуць вёскаю, спяваючы «стрэльныя» песні (песні, што паўплывалі як на музыку Пятра Чайкоўскага, так і на творчасць цяперашніх рок-гуртоў). Карагодніцы

рухаюцца да жыта, дзе закопваюць у зямлі «стралу», хаваючы цёмную сіду разбурэння Сусвету, пераўтвараючы яе ў дабро, плоднасць і поспех.

Настрой імпрэзы ў музеі быў відавочна светлым і скіраваным на станоўчае, а яе метатэкст можна абагульніць як: «Спадчына Беларусі – сёння жыве, не грэбуйце і шануйце яе; яна вас – аберажэ і адорыць».

Імя МАСІБУТ,
Максім ЯШЧЫНКА,
этнафоназнаўцы
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Да ўвагі краязнаўцаў

19 снежня 2018 года а 15-й гадзіне ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбудзецца краязнаўчая прэзентацыя Года малой радзімы.

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» і Нацыянальная бібліятэка Беларусі прапануюць краязнаўцам, кіраўнікам бібліятэчных і музейных устаноў, школьных музеяў і кнігавыдаўцам далучыцца да прэзентацыі з адметнымі краязнаўчымі праектамі першага Года малой радзімы.

Пад час мерапрыемства плануецца знаёмства з выстаўкай краязнаўчай літаратуры, прысвечанай тэме, з новымі малатыражнымі выданнямі краязнаўцаў, а таксама прадстаўленымі матэрыяламі конкурсу «Славутыя імёны маёй малой радзімы» газэтаў «Звезда» і «Краязнаўчая газета», аб'яўленага сёлета ў гонар малой радзімы. На мерапрыемства таксама запрашаныя прадстаўнікі нацыянальных СМІ.

Арганізатары

На тым тыдні...

✓ 21 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшла прэзентацыя фундаментальнага чатырохтомнага выдання «Вялікі гістарычны атлас Беларусі».

На старонках атласа чытач знойдзе больш за 400 унікальных картаў. У аснове кожнай – арыгінал-крыніца. Кожны том дапаўняюць генеральныя карты, на якіх паказаны ўсе больш-менш значныя населеныя пункты адпаведнага часу з пазначэннем прыналежнасці. Геаграфічны паказальнік знаёміць чытача з гістарычнымі і сучаснымі назвамі ўсіх населеных пунктаў, размешчаных на генеральнай карце, прыналежнасцю да павеятаў і маёнткаў, часам першай згадкі

чынны глянцавы часопіс пра беларускую і сусветную гісторыю, агульны наклад першых чатырох нумароў якога перавысіў 30 000 асобнікаў. У выданні змешчаныя папулярныя артыкулы ад найлепшых навукоўцаў, а таксама гістарычныя коміксы, нечаканыя тэмы і новыя ракурсы знаёмых падзеяў, унікальныя ілюстрацыі.

✓ 28 лістапада ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адкрылася мастацка-дакументальная выстаўка «Адам Багдановіч. Яўген Чырыкаў. Максім Горкі. На скрыжаванні лёсаў», прысвечаная 150-годдзю з дня нараджэння класіка рускай літаратуры Максіма Горкага.

лісьменніку, служачаму Лібава-Роменскай чыгункі.

У экспазіцыі прадстаўлены каштоўныя прадметы з фонду Літаратурнага музея М. Багдановіча – успаміны, фатаграфіі, дакументы, перапіска. Гэта яскравыя сведчанні ніжажародскага перыяду жыцця сям'і Багдановічаў, сяброўства А. Багдановіча з Горкім, Кацярынай Пешкавай, прадстаўнікамі ніжажародскай інтэлігенцыі.

✓ 28 лістапада ў Мінску ў межах Месяца польскай літаратуры ладзіўся канцэртны праект з удзелам Анджэя Стасюка (Польшча) і этнарок гурта «Гайдамакі» (Украіна), спецыяльным госьцем стаў беларускі паэт і рэпер Віталь Рыжкоў. Імпрэза была арганізаваная Польскім інстытутам у Мінску з нагоды 220-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча.

✓ 28 лістапада ў Музеі сучаснага мастацтва Рэспублікі Беларусь адкрылася юбілейная выстаўка Андрэя Плясанава «3 песняў па жыцці...», прысвечаная 70-годдзю з дня нараджэння мастака. На выстаўцы прадстаўлена каля 80 твораў розных гадоў.

А. Плясанаў – асоба ўніверсальная: ён мастак-жывапісец і графік, калекцыянер, музыкант, выканаўца, кампазітар, аранжыроўшчык, рэжысёр, акцёр і сцэнарыст, арганізатар выставак твораў нефармальнага мастацтва. А. Плясанаў з'яўляецца сябрам Беларускага саюзу кінематаграфістаў, Беларускага саюзу музычных дзеячаў, Міжнароднай гільдыі мастакоў. У сваёй мастацкай дзейнасці абапіраецца на ідэі Казіміра Малевіча і Паўла Філавава. Сярод сучаснікаў, якія паўплывалі на яго, адзначае Валерыя Мартынычэка, Уладзіміра Цэслера і мастацтвазнаўцу Леніну Міронаву.

Выстаўка працягнецца па 20 снежня.

✓ 28 лістапада ў Мінску ладзіліся XV Шырмаўскія чытанні, прысвечаныя

80-годдзю вучня і паслядоўніка Рыгора Шырма Уладзіміра Раговіча. Была прадстаўленая кніжная выстаўка «Рыгор Шырма і Уладзімір Раговіч», семінар-дыскусія «Сучасная фалькларыстыка, міфалогія, этналогія: пазіўныя, негатыўныя, супярэчлівыя вектары руху», абмеркаванні «Фальклор у сістэме мастацтва, традыцыйнай і сучаснай культуры», «Міф – фальклор – літаратура: традыцыйныя і новыя падыходы да вывучэння ўзаемасувязяў», «Беларускі фальклор у прасторы і часе нацыянальнай культуры: праблемы аховы, трансфармацыя, спецыфіка бытвання» ды інш.

✓ 29 лістапада ў Мастацкай галерэі Міхала Савіцкага адбылася прэзентацыя культурна-асветнага праекта «3 гісторыі аптэчнай справы ў Мінску», у межах якога адкрылася выстаўка «Аптэка ў старой сядзібе. Гісторыя фармацыі ў Мінску ў XVIII – XX стст.», прысвечаная 270-годдзю аптэкі Ёзафа Шэйбы.

✓ 30 лістапада ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася выстаўка мастацкіх твораў Анатоля Гармазы «Хочаш жыць – умей смяцца».

А. Гармаза – беларускі мастак-карыкатурыст. Нарадзіўся ў в. Навасадзе Дзяржынскага раёна. Імкненне жартваць праз малюнкі з'явілася ў яго яшчэ ў школьныя часы. Першыя вядомыя карыкатуры творцы адносяцца ўжо да 1970-х гг., калі ён вучыўся ў Мінскім дзяржаўным мастацкім каледжы імя А.К. Глебава. З 1978 г. мастак працаваў у знакамітым беларускім часопісе сатыры і гумару «Вожык». З 1985 г. Анатоль Іванавіч займаў у «Вожыку» пасаду галоўнага мастака. У 1999 г. выйшаў першы нумар уласнага выдання творцы – дзіцячай высялай газеты «Шапоклёк». Сёння А. Гармаза – генеральны дырэктар ААТ «Рэдакцыя газеты «Шапоклёк»».

✓ 30 лістапада Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь разам з вытворцамі праектаў «VKL3D», «Майстэрняў уражанняў» і прадпрыемствам «StereoMir» прадставіў мастацкі праект «Куншты малявання. Адзін дзень з жыцця Сапегаў». Гэта выстаўка з серыі малюнкаў пра жыццё беларускай шляхты ў XVII стагоддзі. Куншт – састарэлае слова, якое абазначае выяву, відарыз, у дадзеным выпадку можна трактаваць як «комікс». Сцэнар заснаваны на рэальных падзеях нашай гісторыі – знаёмства і пачатак раману маршалка слонімскага Юрыя Трызны з Рэгінай, сястрой Паўла Стэфана Сапегі. Праект адметны тым, што малюнок створаны на падставе відароліка, а выкананыя і надрукаваныя прадпрыемствам «StereoMir» пры дапамозе тэхналогіі стэраадруку. Такая тэхніка надае выўленым сцэнам глыбіню і аб'ём.

На вечарыне ў музеі Максіма Багдановіча

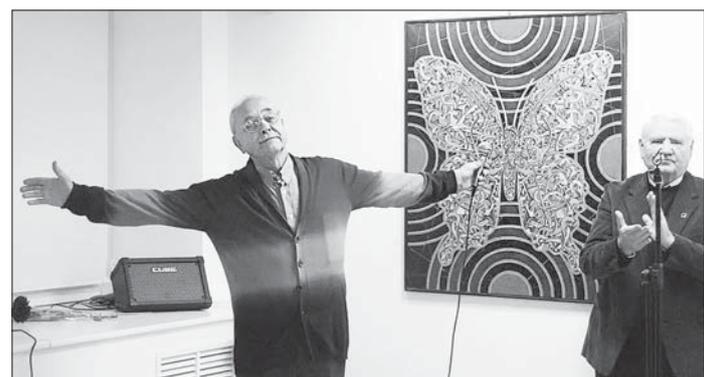
ў крыніцах, варыянтамі і зменамі назваў.

Галоўная мэта праекта – даць шырокаму колу грамадскасці нагляднае ўяўленне пра гісторыю Беларусі ад старажытнасці да нашых дзён. Кожны з тамоў адпастраювае лёсавызначальныя этапы этнагенезу беларусаў, іх складанага шляху да стварэння самастойнай дзяржавы. Атлас закліканы патлумачыць чытачу месца беларусаў сярод іншых еўрапейскіх народаў.

Арганізацыю працы па стварэнні атласа, выкананне картаграфічных працаў, а таксама яго фінансаванне здзейсніла РУП «Белкартаграфія» Дзяржаўнага камітэта па маёмасці Рэспублікі Беларусь. Велізарная заслуга ў распрацоўцы выдання належыць вучоным Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, спецыялістам Беларускага навукова-даследчага цэнтра электроннай дакументацыі ды інш.

✓ 27 лістапада ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя часопіса «Наша гісторыя». Гэта першы ай-

Адам Багдановіч, бацька геніяльнага беларускага паэта, і Максім Горкі, вядомы рускі пісьменнік, сябравалі цягам многіх дзесяцігоддзяў. Іх сяброўства пачалося ў 1896 г., пасля пераезду сям'і Багдановічаў у Ніжні Ноўгарад. Знаёмства адбылося дзякуючы Яўгену Чырыкаву, рускаму

Андрэй Плясанаў (злева) адкрывае сваю юбілейную выстаўку

Апантаны Бацькаўшчынай

Сёлета 7 снежня Радзіму Гаўрылавічу Гарэцкаму споўнілася 90 гадоў. Ён найстарэйшы сябра грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», адзначаны ганаровым знакам БФК «Рупліўцу. Стваральніку» – знакам заслужаным, і не толькі перад Беларускім фондам культуры.

Радзім Гаўрылавіч знаёмы грамадскасці Беларусі як адзін з арганізатараў I з'езду беларусаў свету, а з 1993 па 2001 г. як прэзідэнт Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», член Рады Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, з дня стварэння нашай арганізацыі – сябра Рады Беларускага фонду культуры, сёння – яе Ганаровы сябра.

Публіцыстычная дзейнасць Р.Г. Гарэцкага не абмяжоўваецца шматлікімі выступленнямі, публікацыямі ў газетах і часопісах, ён зарэкамендаваў сябе і як выдатны эсэіст, бібліограф радаводу Гарэцкіх: у 2013 г. выйшла яго кніжка «Ахвярую сваім “Я”... (Максім і Гаўрыла Гарэцкія)» з апісаннем трагічнага лёсу блізкіх і родных Радзіма Гаўрылавіча.

Вялікае і трагічнае заўжды ішло поруч па жыцці гэтага няўрымслівага дэмакрата і барацьбіта за незалежнасць Беларусі. Гвалтоўныя рэпрэсіі, што адбыліся ў пачатку 1930-х гг., закарнулі і сям'ю Гарэцкіх. Бацька Гаўрыла Іванавіч, маці Ларыса Іосіфаўна, дзеці – усе апынуліся ў высылцы па маршруце многіх такіх, як яны, пакутнікаў: Тулома, Мядзведжая Гара, Рыбінск, Салікамск, Чусаў ды інш. Уявіце сабе, гэта здарылася з сям'ёй найвыбітнага чалавека краіны

Радзім і Галіна Гарэцкія (сакавік 2013 г.)

Беларусь – аднаго з заснавальнікаў і першых правадзейных калецтваў Беларускай акадэміі навук. І ці не найгадоўная яго пасада – руплівы выхаваўца сваіх сыноў, патрыятаў сваёй краіны Беларусь. Плён гэтага выхавання – Радзім Гарэцкі – гонар нашага краю.

Лёсам было вызначана мне блізка пазнаёміцца з Радзімам Гаўрылавічам пад час сумеснай паездкі ў г. Вязьму з нагоды арганізаванага ім і Беларускам фондам культуры пошуку месца пахавання расстралянага ў Вязьме роднага дзядзькі Радзіма Гаўрылавіча – Максіма Іванавіча Гарэцкага. Адбылася наша паездка ў сяродзе 80-х гг. XX стагоддзя. Ніколі не сатруцца з памяці захавання гісторыі муроў в'язьмаўскай турмы, дзе пакутавалі ропрасаваны Максім Гарэцкі, а яшчэ – расстрэльнік

роў недалёка ад той турмы, дзе і знайшоў вечны спакой наш славыты зямляк. У выніку паездкі на тым месцы з'явіўся помнік Максіму – памятка ўсім ахвярам сталінскіх рэпрэсіяў на в'язьмаўскай зямлі.

І яшчэ адна памятка. Ужо ў Мінску ў гонар Максіма Іванавіча па прапанове няўрымслівага яго пляменніка з'явіўся помнік Максіму Гарэцкаму на плошчы Свабоды (скульптура працы мастака Мікалая Рыжанкова).

Вядомасць Радзіма Гаўрылавіча як геолога н'явілікама: працуючы пасля заканчэння Маскоўскага нафтавага інстытута ў 1952 г. у Геалагічным інстытуце АН СССР ён становіцца дырэктарам гэтай навуковай установы, праводзіць велізарную працу па тэктоніцы Беларусі і Прыбалтыкі. А з 1992 па 1997 г.

Радзім Гаўрылавіч Гарэцкі (нарадзіўся 7 снежня 1928 г. у Мінску) – беларускі геолог, член-карэспандэнт АН БССР з 1972 г., акадэмік АН БССР з 1977 г., доктар геолога-мінералагічных навук. Заслужаны дзеяч навукі БССР (1978 г.), замежны член Расійскай акадэміі навук (1994 г.).

Гарэцкі ўжо віцэ-прэзідэнт АН Беларусі.

Важнае месца ў даследаваннях Р.Г. Гарэцкага займала стварэнне тэктанічных картаў нашага краю, міжнародных тэктанічных картаў (Еўропа, Еўразія), што было ў 1969 г. адзначана Дзяржаўнай прэміяй СССР.

Менавіта Р.Г. Гарэцкі стварыў у Інстытуце геахіміі і геафізікі АН БССР у 1971 г. аддзел агульнай і рэгіянальнай тэктонікі і зрабіўся прызнаным лідарам тэктанічнай школы Беларусі, атрымаў Дзяржаўную прэмію БССР за карту і манаграфію «Тэктоніка Беларусі» (разам са сваім калектывам) у 1976 г.

І яшчэ адзін успамін. Толькі запэнакоенасць лёсам беларускасці на беларускай зямлі прыцягла Радзіма Гаўрылавіча да сакратара ЦК КПБ А.Т. Кузьміна з прапановай аднавіць радавое гняздо Гарэцкіх у в. Малая Багацькаўка Мсціслаўскага раёна Магілёўскай вобласці. Па даручэнні сакратара ЦК КПБ была створаная адмыслова

камісія, якую я і ўзначаліў. Дзякуючы прынятым Міністэрствам культуры БССР мерам і зацікаўленасці да гэтых прапаноў тагачаснага кіраўніка Мсціслаўскага райвыканкама ў 1993 г. на малой радзіме сям'і Гарэцкіх з'явіўся музей-сядзіба. Над стварэннем яго, практычна паваландэрску, працавалі навуковыя супрацоўнікі многіх музеяў краіны.

Свой 90-гадовы юбілей Радзім Гаўрылавіч сустракае аптымістычна, што можна было заўважыць пад час яго апошняга прыходу разам з вернай сяброўкай па жыцці – жонкай Галінай Рыгораўнай у Беларускі фонд культуры некалькі дзён таму. Жыццёвы аптымізм і вера ў лепшую будучыню зараджаюць усіх, хто з ім побач. А нам ён, гэты аптымізм, перадаецца і ўзмацняецца таму, што мы заўсёды побач з Радзімам Гаўрылавічам Гарэцкім.

*Уладзімір ГІЛЕП,
галоўны рэдактар
«Краязнаўчай газеты»*

Нашы віншаванні

Днямі на сайце Рыжскай Думы (гарадской рады) з'явілася інфармацыя аб сёлетнім узнагароджанні найлепшых рыжскіх педагогаў, выхаванцаў і калектываў у сферы адукацыі па інтарэсах. Прыемна, што сярод больш як дзясятка адзначаных – беларускі краянец, мастак, педагог **Вячаслаў (Вячка) ЦЕЛЕШ**. Выкладчык Студыі выяўленчага мастацтва «Nordeka» Рыжскай СШ № 71 перамогаў у намінацыі «За шматгадовы ўнёсак у адукацыю па інтарэсах». Узнагароду яму ўручыла старшыня Камітэта па адукацыі, культуры і спорту Рыжскай Думы Эйжэнія Алдэрмане.

Нагадаем, што сёлета ў верасні сп. Целеш адзначыў 80-годдзе. Ён – арганізатар і дырэктар першай беларускай школы ў Рызе, працаваў у Кансультацыйнай радзе пры ўсіх прэзідэнтах Латвіі, абараняў інтарэсы беларусаў Латвіі. Раней ён быў адзначаны найвышэйшай дзяржаўнай узнагародай Латвіі – ордэнам Трэх Зорак.

ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра віншуюць Вячку Целеша з высокай ацэнкай ягоных намаганняў па духоўным узрошчванні латышскіх, беларускіх і рускіх дзяцей суседняй краіны. Паспехаў і здароўя, Вячаслаў Міхайлавіч!

На фота Пятрыса ЗАЛІТЫСА: уручэнне ўзнагароды Вячаславу Целешу

Гарэцкі з грамадскасцю пад час ускладання кветак да помніка Максіму Гарэцкаму (сакавік 2018 г.)

Гродна на 16 квадратных метрах

Нядаўна прагучала інфармацыя, што сёлетнім лаўрэатам прэміі Юзафа Ядскоўскага (заснаванай у 2012 г. для падтрымкі навукоўцаў і прафэсійна-творчай інтэлігенцыі, працы якіх сталі важным унёскам у вывучэнне мінулага Гродна) стаў гродзенскі краязнаўца, аўтар макета старажытнага горада Ігар Лапеха, сябра Гродзенскага абласнога грамадскага аб'яднання малых навукоўцаў «ВІТ».

Сваё ідэальнае Гродна краязнаўца ствараў цягам 12 гадоў, яму дапамагалі гродзенскія школьнікі. Ён вырашыў аднавіць гарадскі цэнтр у маштабе 1:200, макет мае памеры 4 x 4 метры. Пазнаюцца абрысы пажарнай каланчы, езуіцкага касцёла, піўзавода, былы Брыгіцкі кляштар, што захаваліся да сёння. Замест цяперашняй візітуўкі горада (драматычны тэатр, пабудаваны ў 1980-х) – страчаны кляштар бернардынак. На месцы цяперашняга сквера за Саветскай плошчай стаіць знаёмая толькі на старых фотаздымках Фара Вітаўта. На макеце няма ніводнага будынка, узведзенага пасля 1961 г., калі на змену сталінскаму ампіру прыйшоў савецкі функцыяналізм. Калі на адным месцы ў розныя часы існавала некалькі пабудоваў, краязнаўца выбіраў, што аднаўляць, па прыняцце: або самы вывучаны, або самы яркавыя прыклад архітэктуры.

І. Лапеха вывучаў будаўнічыя планы, працаваў з архіўнымі інвентарамі. Калі не хапала звестак пра выгляд нейкага аб'екта, не дадзенаў фантазіяваў дэталі. Цяпер жыхары і турысты змогуць уявіць, як выглядаў горад раней.

Майстар кажа: «Макет – гэта апавед пра гісторыю архітэктуры, а не план перабудовы горада. Пачаў аднаўляць яўрэйскі квартал, Дамініканскі касцёл або гагэль “Еўропа”, які закрыў ўваход ва ўнівермаг?». Пра гэтым ён не супраць аднавіць ратушу, каменную Саветскую плошчу і Фару Вітаўта (а дакладней – Фару Баторыя) у яе перша-

пачатковым выглядзе, як у XVI ст.

Краязнаўца ствараў копію горада за свае сродкі: набываў матэрыялы, плаціў за арэнду майстэрні. Памяшканне, дзе выстаўлена экспазіцыя, цяпер таксама наймае (па льготных коштах, танней, чым калі б там месцілася крама ці офіс).

Макет называецца «Гродзенскія брамы» і размяшчаецца ў былым аддзяленні крымінальнай міліцыі (цяпер гэта будынак культурнага цэнтра «Фестывальны»).

Своеасаблівае маленькае тэатральнае прадстаўленне адбываецца ў цёмным пакоі. Жаночы голас распавядае пра гісторыю і архітэктуру горада; апавед аздоблены «спецэфектамі» (гукі самалётаў і выбухаў, калі гаворка заходзіць пра вайну, або духоўныя спеы – калі пра царквы). На будынак, пра які ідзе гаворка, накіроўваецца промень святла. Пра згадкаў пра вялікі пажар у горадзе ўвесь макет нібыта паляць язычкі агню, утвораныя святлом. Па-

куль аўдыягід ёсць на рускай мове, неўзабаве з'явіцца версіі на беларускай, польскай, літоўскай, англійскай.

На макеце, кажа Ігар, засталіся дробныя дапрацоўкі. А ў бліжэйшых планах аднавіць Гарадніцу – раён, пабудаваны Антоніем Тызенгаўзам.

Краязнаўца кажа, што цікава зняцца і іншымі гарадамі: Слонімам, Віцебскам, Мінскам, Брэстам, Полацкам. Але наўрад ці тое будзе ў бліжэйшы час, бо патрабуе шмат высілкаў.

– Заўсёды прыемна, калі людзі бачаць плён тваёй працы, людзі ацэньваюць тваю працу, гэта вельмі прыемна, гэта вельмі натхняе, – кажа І. Лапеха. – Я спадзяюся, што праца будзе працягвацца, і Гродна будзе не толькі найлепшым горадам у рэальнасці, але і лепшым у макеце, бо такіх аналагаў у Еўропе фактычна няма.

Падрыхтаваў Лявон ПАЛЬСКИ (пабудле паведамленняў сайту ТА «ВІТ», «Беларуская Радыё Рацыя», і «Радыё Свабода»)

Рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуе Ігара Лапеху з заслужанай узнагародай. Шчыра зычым далейшага плёну ў папулярнасці культурнай спадчыны свайго рэгіёна і нястомнасці.

Малая радзіма на пазлах

Краязнаўства для навагрудчанцаў – цікавы занятак. Нядаўна ў Навагрудскую раённую бібліятэку на краязнаўчую вандроўку «Мая маленькая радзіма» завіталі вучні 2 класа СШ № 3.

Маршрут пралягаў па Навагрудчыне і ўсёй Гродзеншчыне. На карце свайго горада дзеці пазначалі звязаны з Адамам Міцкевічам мясціны. Потым складалі 20 невялікіх пазлаў з выявамі помнікаў знакамітым пісьменнікам, асветнікам, гістарычным і літаратурным персанажам, якія ўшанаваныя на Гродзеншчыне. Трэба было не толькі скласці пазл, але і ўспомніць, што за помнік на ім адлюстраваны і дзе ён знаходзіцца. Асабліва добра хлопчыкі і дзяўчынкі адгадалі навагрудскія помнікі А. Міцкевічу, Якубу Коласу, Уладзіміру Высоцкаму, Конраду Валенроду, Рыцару і Свіцязянецца.

Маленькія вандроўнікі, дзякуючы настольнай пазл-гульні і яе электроннаму дадатку, завочна пабывалі ва ўсіх гарадах Гродзенскай вобласці. Мерапрыемства прайшло спазнавальна, у жывой атмасферы, ва ўдзельніках засталіся яркія ўспаміны.

Дарэчы, згадана гульня – арыгінальная распрацоўка Навагрудскай раённай бібліятэкі. Яна існуе ў дзвюх формах – настольная пазл-гульня і электронная гульня. Зрэшты, не толькі дзеці, але і дарослыя з задавальненнем складаюць краязнаўчыя пазлы, успамінаюць, дзе бачылі той ці іншы аб'ект. У гэтым бібліятэкары маглі ўпэўніцца пад час шматлікіх мерапрыемстваў у Навагрудку і па-за межамі раёна. Кожны інтэрнэт-карыстальнік таксама можа праверыць свае веды аб рэгіёне – дастаткова зайсці на сайт нашай бібліятэкі povsrb.grodno.by і ў раздзеле «Анлайн-гульні» клікнуць «Краязнаўчы навігатар Гродзеншчыны».

Сёння дзеці з ранняга маленства ўмеюць карыстацца разнастайнымі гаджэтамі і вандруюць у сёцве. Каб такія віртуальныя падарожжы былі больш карыснымі і цікавымі, бібліятэка прапонуе лепшую дзіцячую літаратуру пра Беларусь і Навагрудак. Мы ўпэўненыя: бібліятэка і кнігі могуць здзіўляць! Асабліва маленькіх дзіцячых чытачоў, якім цікава ўсё.

Святлана ЧУБРЫК, галоўны бібліяграф Навагрудскай раённай бібліятэкі

Фестываль народаў

На базе Князеўскай сярэдняй школы Зэльвенскага раёна рэалізуюцца інавацыйныя праекты розных накірункаў. У гэтым навучальным годзе педагогі, дзеці і бацькі задзейнічаныя ў праекце «Украенне мадэлі фармавання нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці вучняў: інтэграцыя вучэбнай і пазавучэбнай дзейнасці ўстанова адукацыі – сацыякультурнага цэнтру рэгіёну».

З улікам таго што на тэрыторыі Крамяніцкага сельскага Савета жывуць людзі розных нацыянальнасцяў і канфесіяў, жывыя зносіны даюць дзецям большыя магчымасці для авалодвання ведамі пра адметнасці сваёй і іншых нацыянальнасцяў. Хаця дзеці атрымліваюць адукацыю на беларускай мове, вывучаюць беларускую культуру, у сем'ях ёсць цікавасць да рускай, польскай, украінскай моваў і культуры. План мерапрыемстваў па рэалізацыі інавацыйнага праекта на 2018/2019 навучальны год уключае разнастайныя накірункі дзейнасці з педагогамі, вучнямі і бацькамі.

Сярод мерапрыемстваў, што праходзяць у школе і накіраваныя на фармаванне свядомага разумення сваёй нацыянальнай прыналежнасці, масавасцю і маштабам падрыхтоўкі вылучыўся фестываль «Усе народы ў гасці да нас». Так ужо выйшла, што ў школе навучаюцца дзеці некалькіх нацыянальнасцяў, таму арганізатары прапанавалі вучням распавесці пра іх.

За час падрыхтоўкі да фестывалю вучні разам з настаўнікамі паглыбіліся ў гісторыю кожнага народа, вылучылі культурныя адметнасці нацыі. У вольны ад урокаў час ішла актыўная падрыхтоўка: можна было бачыць і чуць, як на перапынках, у сталовай

ішло абмеркаванне, што і як прадставіць, каб найбольш поўна і ў даступнай форме раскажаць аб народзе.

На ўроках мастацтва пад кіраўніцтвам Алены Шмыгінай вучні малявалі нацыянальныя касцюмы. Пасля папярэдняй падрыхтоўкі, якая вялася і дома, вучні дапаўнялі адзін аднаго той інфармацыяй, якую атрымалі ад бацькоў і настаўніцы. На ўроках беларускай і рускай моваў, гісторыі Беларусі вучні атрымлівалі дадатковыя веды пра беларусаў, палякаў, рускіх і ўкраінцаў. І калі прыйшоў час правядзення мерапрыемства, можна было смела сцвярджаць, што да яго вучні падрыхтаваліся ґрунтоўна.

Гукі беларускай музыкі абываюць, што ў гасці запрашаюць вучняў, настаўнікаў і бацькоў беларусы. Вучні малодшых класаў разам з настаўнікамі і бацькамі абсталівалі своеасаблівую хатку, для чаго прынеслі з дому рознакаляровыя дываны, вышываныя ручнікі, заслакі самацканы палавік, на стале паставілі гліняны по-

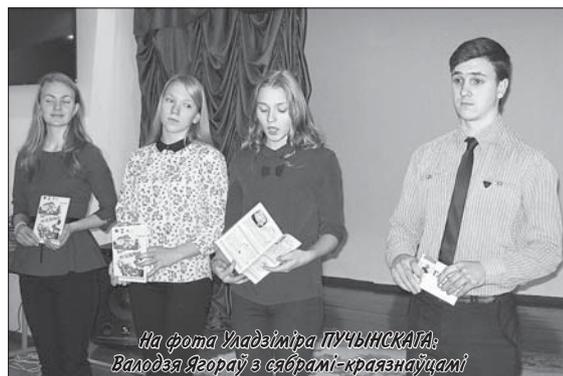
суд. Да іх на свята прыляцеў сімвал Беларусі – буссел. Дзяўчынкі ўбраліся ў адзенне з элементамі беларускага аранжэнта. Дзеці раскажвалі пра беларусаў, чыталі вершы, спявалі народныя песні.

Наступнымі былі палякі. Польскую мову дзеці чуюць пастаянна на богаслужэннях у касцёле Божы Цела ў в. Крамяніцы, вывучаюць яе дадаткова ў школе, прымаюць гасцей з Польшы ў сценах школы. Сёлета ў красавіку на раённым і абласным этапах адкрытай навукова-практычнай краязнаўчай канферэнцыі вучняў «Край Гарадзенскі» праца вучаніцы Марыі-Малгажаты Лудзіч «Мясцовыя маёвыя марыяныя песні як сродак ушанавання Маці Божай» была адзначаная першым месцам. Таму і ў дзень фестывалю вучні 5 – 7 класаў пад кіраўніцтвам класных кіраўнікоў Антаніны Скубы і Людмілы Кузьміч прапанавалі дзецям адгадаць загадкі на польскай мове, бо іх самых цікавіць вусная народная творчасць продкаў.

прадстаўлялі вучні 10 і 11 класаў. Дзяўчынкі – у галяўных уборах, каляровых спаднічках, хлопцы – у шараварах. Вучні раскажвалі аб дзяржаўных сімвалах, аб краінах, з якімі мяжуе Украіна. Безумоўна, госці фестывалю змаглі пачуць украінскую мову. Вучань 11 класа Валодзя Ягораў, які з бацькамі некалькі гадоў таму пераехаў у Беларусь, прачытаў верш аб традыцыйных для ўкраінцаў стравах на мове, якую чуў з маленства. Пры канцы ж прадстаўлення народа гучала песня «Ти ж міне підманула», якую падтрымалі многія госці нашага свята.

Па завяршэнні фестывалю ўсе прысутныя прынялі ўдзел у традыцыйным восеньскім дабрачынным кірмашы, на якім набылі і пакаштавалі традыцыйныя для народаў салодкія стравы: бліны, караваі, пірагі, пачэenne...

Вольга НАРУЦЬ, намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце Князеўскай ЦШ Зэльвенскага раёна
Фота аўтара

На фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА: Валодзя Ягораў у сябрамі-краязнаўцамі

У тэатры «Зьніч»

10 снежня дарослых глядачоў чакаюць на прэм'еры монаспектакля «**Мама**» паводле фантастычнай п'есы чэшскага драматурга Карэла Чапка і вершаў народнага паэта Беларуса Рыгора Барадуліна, якія ён прывісячы сваёй маці. Чым чалавек трымаецца ў жыцці? Што дапамагае яму выжыць пад час катастрофы? Толькі сапраўдныя каштоўнасці: спачуванне, надзея, вернасць, абавязак – і любоў, якая застаецца, нават калі нашых родных ужо няма побач. І вось вакол мамы Далорэс збіраюцца яе сыны – урач Ондра, лётчык Іржы, Карнэль, Пэтра і малодшы Тоні, які піша вершы...

Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык і выканаўца – Галіна Дзягілева. Мастак-пастаноўшчык – Андрэй Меранкоў, кампазітар – Алег Залётнеў.

12 снежня ўдзень на сцэне спектакль Сяргея Кавалёва «**Анёл-ахоўнік**» паводле твора французскай пісьменніцы Кармэн Барнос дэ Гашгольд «Малітвы жывёлаў». Просьбы і падзякі розных жывых істотаў да Бога перадаюць анёлы-ахоўнікі – маленькія анёлкі і дарослыя анёлы. Адзін з такіх анёлаў і вядзе ў спектаклі размовы з жывёламі, птушкамі і іншымі Божымі стварэннямі. А вось з кім менавіта і як – гэта маленькія глядачы і пабачыць, і пачуюць, і адгадаюць самі.

Выканаўца – Раіса Астразінава, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Увечары для старэйшых глядачоў будзе іскі монаспектакль «**Прыпадоў да нябёс**». «Я думала, лёсам мне дадзена многа, і многае, праўда, мне лёс падарыў...». Гэтыя радкі належыць Яўгеніі Янішчыц, для якой паэзія стала жыццём, сфармавала яе асобу. Яе паэтычныя вобразы не адпускаяюць чытача, нязменна саграваюць цеплынёю.

Спектаклі праходзяць у тэатральнай зале Культурнага цэнтру касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15-й гадзіне, дарослыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

Свята ў гонар Пятра Конюха

24 лістапада ў Турэцкім доме культуры Карэліцкага раёна сабраліся госці на свяце песні імя Пятра Конюха. Ужо ў фае Дома куль-

туры ўвагу наведнікаў прыцягвала невялікая выстаўка, дзе можна было ўбачыць фотаздымкі знакамітага опернага спевака (бас), «беларускага Шаляпіна», даведацца аб фактах яго біяграфіі. У 1958 г. ён быў запрошаны ў хор данскіх казакоў Сяргея Жарава (ЗША). Цягам 27 гадоў працаваў у калектыве, спяваў і беларускія песні, шэраг якіх быў запісаны на вінілавых кружэлках (у тым ліку – гімн «Магутны Божа»). Сучаснікі меркавалі, што найлепей у яго атрымлівалася выконваць песню «Пальночак».

Гледачы ўбачылі фільм – успаміны пра знакамітага опернага спевака-земляка. Потым з задавальненнем праслухалі падрыхтаваны канцэрт, у арганізацыі якога бралі ўдзел не толькі мяс-

цовыя жыхары, але і госці з Іўя. Пасканчэнні канцэрта Жанна Камар, загадчыца адзела культуры і вольнага часу Турэцкага дома культуры, запрасіла ўсіх прысутных у танца-

вальную залу, дзе дарослых і дзяцей чакала конкурсная праграма.

Лізавета МУТЫЛОВІЧ,
тэкст і фота

Як скласці радавод да дзясятага калена? Як пачынаць, дзе шукаць звесткі

(Заканчэнне. Пачатак у № 44)

1. З чаго пачаць?

Трэба знайсці самых старых сваякоў. Сабраць імяны, прозвішчы, даты, а таксама вывучыць гісторыю таго часу, асабліва – адміністрацыйны падзел краіны.

«Калі сабраў усё, што можна, у жывых, – ідзі да мёртвых. На могілкі, дзе пахаваныя продкі. Выпісвай усіх адна-фамільцаў. Шукай паралелі. Напрыклад, мужчыны прыкладна аднаго ўзросту маюць аднолькавыя прозвішчы і імяны па бацьку. Хутчэй за ўсё, гэта браты». Калі чалавек памёр пасля Другой сусветнай вайны, вярта звярнуцца ў ЗАГС, дзе рэгістравалі памерлых. Пасведчанне аб смерці ўтрымлівае звесткі аб дадце і месцы нараджэння.

«Увогуле, трэба падружыцца з ЗАГСам. Там захоўваецца вельмі шмат інфармацыі за савецкі час. Мяне ў барысаўскім ЗАГСе ўжо ведаюць.

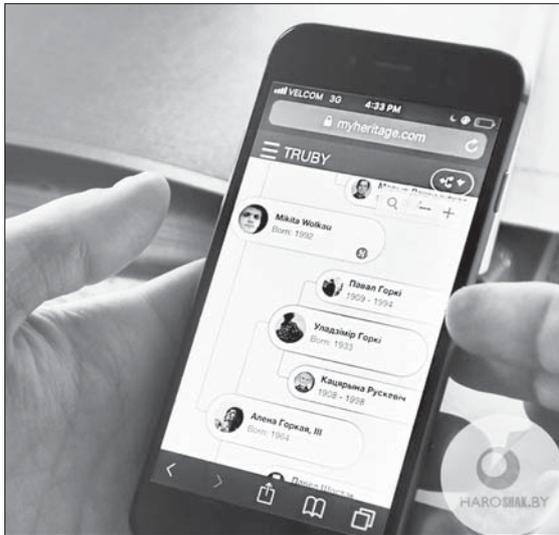
«Здравствуйте! Вы всё по тому же делу?» – «Да». – «Ваши ровесники, вообще-то, за другим в ЗАГС приходят...».

Калі трэба знайсці інфармацыю пра дзеда ці прадзеда, якія служылі ў час Вялікай Айчыннай вайны, звяртайцеся ў ваенкамат.

«Лепшая крыніца пошукаў людзей, якія могуць нешта ведаць ці мець каштоўныя артэфакты, – «Одноклассники». Я проста пішу на сваёй старонцы, што шукаю пэўную радавую лінію – і мне адразу адказваюць у асабісты: «Прывяздай!»»

2. Дзе шукаць?

Архівы, у якіх працаваў Мікіта: Мінскі гістарычны, Віленскі гістарычны, Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь і архіў Мінскай вобласці, Маладзечанскі, Барысаўскі і Глыбоцкі занальныя архівы, Партыйны архіў у Маскве. Дастаткова прыйсці з пашпартамі і заявай, у якой пазначаеш, што ты хочаш знай-

сці. Таксама можна звярнуцца ў архівы Варшавы і Пецярбурга, але яны для беларуса другасныя.

Існуюць абмежаванні: у Мінскім архіве можна замовіць не больш за пяць адзінак (напрыклад, пяць метрычных кніг), у Вільні – дзесяць. У Польшчы абмежаванню няма.

3. Якія дакументы?

Да 1917 года ўсіх народжаных рэгістравалі ў метрыках. Метрычны запіс праваслаўнай царквы ўтрымлівае такую інфармацыю: імя дзіцяці, прозвішчы бацькі, маці, хросных і які святар хрысціў. У каталіцкіх метрыках занатоўвалі яшчэ і дзясвоаче прозвішча маці, але не запісвалі імянаў па бацьку.

Метрыкі аб шлюбе: у праваслаўных запісаныя мала-

дыя, іх бацькі і сведкі, у каталіцкіх – яшчэ і дзясвоачыя прозвішчы матак нявесты і жаніха.

У каталіцкіх запісах аб смерці можна даведацца, ад чаго памёр чалавек і каго пакінуў (якіх дзяцей). У праваслаўных такога няма: зазвычай пішуць, што памёр раб Божы такі-та, сын такога-та.

Самы важны пераліс, па якім можна сабраць максімум інфармацыі, – сельскагаспадарчы пераліс Расійскай імперыі 1917 года. Першы пераліс 1897 года захавалася часткова па Віленскай і Ковенскай губернях.

Яшчэ ёсць рэвiзскія сказкі. Гэта пералісы, якія рабіліся на тэрыторыі Расійскай імперыі. У Беларусі яны з'явіліся пасля падзелу Рэчы Паспалітай, то бок, першая сказка датуецца 1795 годам. Затым ідуць 1811, 1815, 1834, 1850 і 1858 гады.

4. Дзе шукаць далей?

Беларускія генеалагі за храсаюць на 1730-х гадах. Як вядома, Рэч Паспалітая стала часткай Расійскай імперыі з 1795 года. Насельніцтва масава пераводзілі з уніяцтва ў праваслаўе. Самыя старыя праваслаўныя метрычныя кнігі на Беларусі датуюцца 1795 годам. Каб пайсці далей, трэба шукаць метрычную кнігу ўніяцкай царквы за 1736 год. У Беларусі іх няма. Некаторыя вывозілі, іншыя проста знішчалі.

Што рабіць? У Пецярбургу ёсць архіў уніяцкіх мітрапалітаў. Існуюць адмысловыя даведнікі Гарбачэўскага і Строгіца для інвентароў Вялікага Княства Літоўскага. Іх трэба шукаць у Вільні.

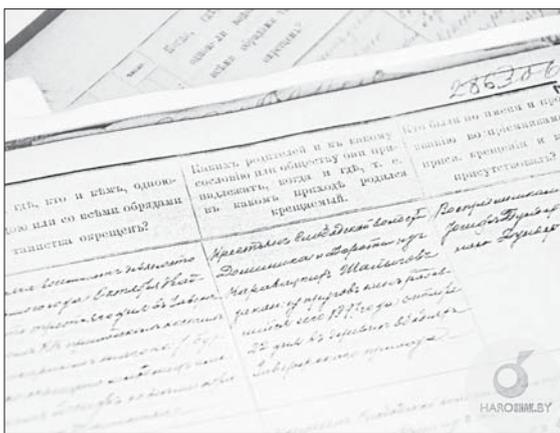
Яшчэ адно выйсце: даследаваць паперы земскага і падкаморскага судоў ВКЛ. Яны захоўваюць інвентары маёнткаў са спісамі сялянаў. Каб знайсці патрэбны інвентар, трэба ведаць адміністрацыйны падзел Беларусі таго часу.

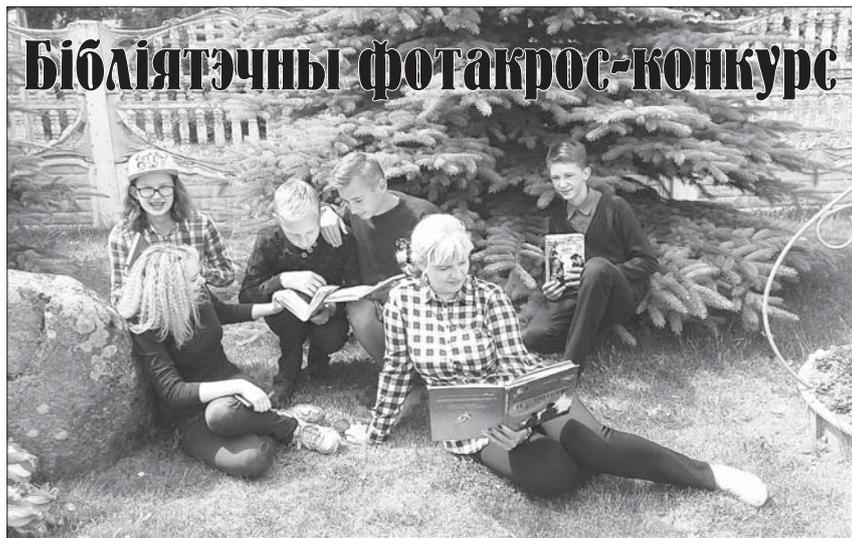
5. ДНК-экспертыза

«Ёсць шмат кампаніяў, збольшага – амерыканскіх, якія гэтым займаюцца. Табе дасылаюць набор для збору ДНК – ты ўвесь патрэбны матэрыял адсылаеш назад. Кампанія мае базу з вынікамі экспертызаў іншых людзей, і ты атрымліваеш доступ да гэтай базы. Так я знайшоў родзічаў з Польшчы, Канады і Нарвегіі».

Наста ГРЫШУЧУК
Фота аўтара і з асабістых архіваў героя

Друкуецца паводле незалежнага культурніцкага праекта haroshak.by, прысвечанага падарожжам па Беларусі і выбітным людзям – як знакавым постацям гісторыі, так і сучасным беларусам, якія вылучаюцца цікавымі ініцыятывамі.

Бібліятэчны фотакрос-конкурс

Сэлета ў чэрвені «КГ» ўжо пісала пра бібліятэчную краязнаўчую эстафету «Беларускае! Роднае! Сваё!», што праходзіла ў бібліятэках Цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Браслаўскага раёна. Эстафета была прымеркаваная да Гола малой радзімы і ўключала шмат цікавых і змястоўных мерапрыемстваў гістарычнай, краязнаўчай, этнаграфічнай тэматыкі.

Адным з этапаў эстафеты стаў фотакрос-конкурс «Я люблю кнігу! Я люблю радзіму!». Ён доўжыўся з чэрвеня па кастрычнік, у ім паўдзельнічалі ўсе бібліятэкі ЦБС. Іх карыстальнікі з задавальненнем пазіравалі з кнігай у памяшканні бібліятэкі, на прыродзе або ў нейкіх незвычайных абставінах. Бібліятэкары выйшлі па-за сцены сваёй устаноў, каб зрабіць арыгінальныя фотаздымкі на тэму чытання і малой радзімы. Усе здымкі, дасланыя на конкурс, працякнутыя любоўю да кнігі, а некаторыя яшчэ і маюць гумарыстычны настрой. Пры падвыдзенні вынікаў конкурсу вызначыць лепшых было няпроста, бо да разгляду ў аргкамітэт было прадстаўлена больш за 100 фотаздымкаў.

За актыўны ўдзел у конкурсе былі адзначаныя 3 бібліятэкі. Відэаўская гарпасялковая – у намінацыі «За паглыбленне

ў тэму»: бібліятэкар Галіна Кандратовіч на кожным фотаздымку прадставіла невялікую кампазіцыю, падабрала да фота вершаваную назву. Плоская бібліятэка стала лепшай у намінацыі «Жывы кадр». Найбольш удалымі атрымаліся здымкі, зробленыя бібліятэкарам Марыяй Лукшай, на якіх адлюстраваны дарослыя чытачы. Друеўская бібліятэка перамагла ў намінацыі «Да чытання з крэатывам». Па здымках, зробленых бібліятэкарам Ганнай Масляковай і Галінай Патуткінай, бачна, што на мерапрыемствах выкарыстоўваюцца элементы касцюміравання і тэатралізаванасці. Гэта выклікае

зацікаўленасць чытачоў розных узростаў, асабліва дзяцей, якія з карысцю бавяць вольны час у бібліятэцы і далучаюцца да чытання.

Правядзенне фотакросу «Я люблю кнігу! Я люблю радзіму!» актывізавала дзейнасць бібліятэк, паспрыяла стварэнню пазітыўнага іміджу бібліятэкі ў грамадстве, прыцягнула ўвагу жыхароў раёна да дзейнасці бібліятэк.

Ірына МАКАРЭВІЧ,
загадчык аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
ЦБС Браслаўскага раёна
Вольга ЛЯСНЕУСКАЯ,
дырэктар ЦБС Браслаўскага раёна

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 44

Уздоўж: 1. Тэндэр. 5. Апад. 7. Штурхач. 8. Міхась. 10. Якар. 12. Брэст. 15. Рэйкі. 16. Луара. 17. Свята. 18. Поезд. 20. Людзі. 22. Сакэ. 24. Турызм. 26. Чыгунка. 27. Блок. 28. Махаон.
Упоперак: 1. Тамбур. 2. Два. 3. Кулэ. 4. Час. 6. Дарога. 9. Хвайнячок. 11. Кіламетры. 13. Пульпа. 14. Кіраса. 17. Спосаб. 19. Дурман. 21. Дыня. 23. Дым. 25. Рух.

Рыгор Кобец – драматург і кінасцэнарыст

Уздоўж

1. ... Сандыга. Сяпраўднае імя і прозвішча (па адной з версій) Рыгора Кобца, беларускага пісьменніка, драматурга, кінасцэнарыста, заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі (1935 г.), сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі (1935 г.), сябра Саюза кінематаграфістаў Беларусі (1967 г.). 5. П'еса Р. Кобца пра жыццё рабочых шклозавода, першая прэм'ера якой адбылася ў 1930 г.; п'еса прынесла славу віцебскаму БДТ-2 (цяпер Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Якуба Коласа). 7. «Ноеў...». Аўтабіяграфічная аповесць Р. Кобца, у якой ён апісаў свае пакуты ў сталінскіх лагерах; у 1989 г. аповесць надрукаваў часопіс «Нёман». 9. «... – адзінае месца, дзе бедныя звысоку глядзяць на багатых». У. Роджэрс. 10. «Ратуй, ...». Камедыя, напісаная ў 1932 г. Р. Кобцам сумесна з Анатолем Вольным, расстраляным у 1937 г. 11. У мінулыя часы – вандроўны актёр. 14. Дыван ручной работы (абл.). 16. «Шчаслівы ...». Музыкальная кінакамедыя, знятая ў 1940 г. сцэнарыстам Р. Кобцам сумесна з С. Бытавым. 18. Аўтар вершаваных твораў; ім быў Р. Кобец, аўтар верша «Паравоз» (1925 г.), які стаў папулярнай камсамоўскай песняй. 19. У казахаў, кіргізаў – народны пад-пясняр. 22. Лямант. 23. Бланк, які трэба запаўняць спецыяльнымі звесткамі. 25. Збор невялікіх літаратурных ці музычных твораў. 28. Музыка, якая спалучае ў сабе рысы еўрапейскай і афрыканскай традыцыі. 29. Тое, што і дыяпазітыў. 31. «... народжаныя». Першы ў Беларусі гукавы, на беларускай мове, мастацкі кінафільм, зняты ў 1933 г. па сцэнарыі Р. Кобца. 32. «Лясная ...». Першы беларускі мастацкі кінафільм, зняты ў 1926 г. кінарэжысёрам

Ю. Тарычам па аповесці «Свінапас» М. Чарота, расстралянага ў 1937 г. 33. Невялікая краіна ў Заходняй Афрыцы.

Упоперак

1. Раздзел тэорыі літаратуры, які вучыць верша-складанне. 2. Законная частка спектакля, драматычнага твора. 3. Паэтычнае сказанне. 4. Настаўнік, майстар (састар.). 6. Прадукт творчай працы. 8. «Першы ... савецкай драматургіі». Так называў Р. Кобца беларускі кінарэжысёр і сцэнарыст П. Шамшур. 12. Расійскі горад на Далёкім Усходзе, куды быў сасланы Р. Кобец, дзе ён правіў свае лепшыя творчыя якасці; у гэтым горадзе ён быў прыгавораны да смяротнага пакарання, якое змянілі на катаржную працу на будаўніцтве БАМА. 13. Гаспадыня чаго-небудзь. 15. «... – прырода чалавека; прырода – ... Бога». Ф. Бэйлі. 17. Кіраўніцтва пастаноўкай спектакля, фільма. 20. Чалавек-...; так называлі Р. Кобца тыя, хто быў знаёмы з яго складаным, насычаным падзеямі, жыццёвым шляхам. 21. Жанр сусветна вядомага мастацкага кінафільма «Шукальнік шчасця», знятага па сцэнарыі Р. Кобца і І. Зэльцара ў 1936 г.; кінарэжысёр, выканаўца галоўнай ролі расстралялі ў 1952 г., а знявачны труп С. Міхаэласа, кансультанта фільма, быў знойдзены ў 1948 г. на вуліцы Мінска. 24. Курортны горад у Францыі, дзе штогод праходзяць сусветныя кінафестывалы. 26. Салодкі плод паўднёвага дрэва сямейства ружакветных. 27. Бой, бітва (састар.). 30. Штотыднёвая беларуская літаратурная газета (абрзв.), якая ў 1936 г. надрукавала кінасцэнарыі Р. Кобца і Анатоля Вольнага «Паўстанне гневу».

Складў Лявон ЦЕЛЕШ

СНЕЖАНЬ

15 – Былінская Людміла Усеваладаўна (1938, Мінск), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – Ісаенка Уладзімір Фёдаравіч (1928, Горкі – 2010), вучоны-археолог, гісторык, краязнаўца, які вывучаў гісторыю першабытнага грамадства, распрацоўваў праблемы археалогіі першабытнасці, – 90 гадоў з дня нараджэння.

15 – Кашкер Анатоль Фёдаравіч (1928 – 1994), акцёр тэатра і кіно, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

16 – Агуновіч Эдуард Канстанцінавіч (1938, Рэчыца), графік, мастак-афарміцель, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1993) – 80 гадоў з дня нараджэння.

16 – Ахрэмчык Іван Восіпавіч (1903, Мінск – 1971), беларускі мастак-жывапісец, народны мастак Беларусі – 115 гадоў з дня нараджэння.

16 – Друцкі-Любецкі Францішак Ксаверы (1778, Пінскі р-н – 1846), грамадскі, дзяржаўны і ваенны дзеяч Рэчы Паспалітай – 240 гадоў з дня нараджэння.

16 – Маладзечна (1388), горад, цэнтр раёна Мінскай вобласці – 630 гадоў з часу першых пісьмовых звестак.

18 – Загарульскі Эдуард Міхайлавіч (1928), археолог, доктар гістарычных навук, аўтар першага ў краіне падручніка «Археалогія Беларусі» (1965), заслужаны работнік адукацыі Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

19 – Арончы Юдзіф Самойлаўна (1908, Мінск – 1993), актрыса, заслужаная артыстка Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

24 – Кулакоўскі Аляксей Мікалаевіч (1913, Мінская губ. – 1986), беларускі пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (пасмяротна; 1986) – 105 гадоў з дня нараджэння.

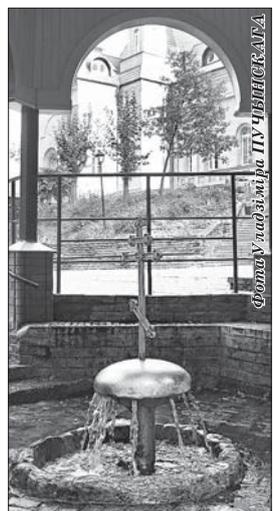
Выведзем на чыстую ваду

Нягледзячы на тое, што вада з-пад крана ў Беларусі праходзіць лабараторныя кантроль і адпавядае санітарным патрабаванням, фільтр у доме не можа быць лішнім. Што рабіць, калі фільтр раптам зламаўся або яго няма зусім? Тады ваду можна ачысціць іншымі спосабамі.

Кіпячэнне дазваляе стэрылізаваць ваду і пазбавіць яе ад большасці мікраарганізмаў, але для гэтага кіпяціць ваду трэба не менш за 15 хвілін. Зрэшты, у гэтага метад у ёсць свае недахопы. Пад час кіпячэння водаправоднай вады ў ёй утвараецца дадатковы хлараформ – канцэраген, які выклікае ракавыя захворванні. Таксама ў вадзе застаюцца солі цяжкіх металаў, больш за тое – паколькі пры кіпячэнні частка вады выпараецца, канцэнтрацыя салей павялічваецца. Яны адкладваюцца ў выглядзе накіпу, а потым трапляюць у арганізм чалавека.

Замарожанне дапамагае пазбавіцца ад лішкаў салей. Чыстая вада замярзае хутчэй, чым тая, што ўтрымлівае солі. Таму спачатку замерзне чыстая вада, паміж крышталімі лёду застаецца рассол – сумесь вады і салей. Яго зліваюць, а чысты лёд растапляюць, атрымліваючы ачышчаную ваду.

Для засолкі на 2 л вады трэба ўзяць 1 ст. л. солі. Калі яна растворуцца, даць вадзе пастаяць 15-20 хвілін – за гэты час часткова загінуць некаторыя віды мікробаў і асядуць солі цяжкіх металаў.

Крыніца каля царквы ў в. Палькавічы (Магілёўскі раён)

Крэмній – добры актыватар вады, ён мае бактэрыцыдныя ўласцівасці. Крэмній трэба паміць і настойваць на ім ваду цягам сутак – пасля гэтага ваду можна піць і гатаваць на ёй ежу.

Таксама добра ачысчае ваду **срэбра**. Надно ёмістасці з вадой трэба пакласці срэбраны прадмет – напрыклад, лыжку. За паўсутак іоны срэбра ачысцяць ваду.

Актываваны вугаль выкарыстоўваюць у вытворчасці фільтраў для вады, ён знішчае непрыемныя пах і рэзкія смакі дамешкаў у вадзе, адсарбіруе шкодныя рэчывы. Каб ачысціць ваду, трэба ўкруціць 5 таблетаў вугалю ў марлю або вату і пакласці на дно ёмістасці. Праз 12 гадзінаў вада будзе чыстай.

Ваду можна ачысціць і **воцатам**. На 1 л трэба дадаць 1-2 ч. л. яблычнага воцату і мёду, 3-5 кропель 5 % ёду. Ад такой сумесі мікробы гінуць амаль імгненна.

Больш працаёмка можна ачысціць ваду з дапамогай **шэрці**. Адзін канцэнтраванай ніткі трэба апусціць у ваду, другі – у пустую ёмістасць. Працэс пажадана паўтарыць некалькі разоў.

Для ачысткі падыдуць і **расліны**, напрыклад, **лісце рабіны**. 15 лістоў на 2 л вады дастаткова, каб праз пару гадзінаў вада была чыстай.

Паводле інфармацыі foodandmood.com.ua

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПЕРАДРОДАВАЯ АБРАДНАСЦЬ – комплекс звычайў, павер'яў, забаронаў і абрадаў, што суправаджалі цяжарнасць жанчыны і рэгламентавалі яе паводзіны. Страх і неразуменне фізіялагічных працэсаў, якія адбываліся ў арганізме жанчыны, даволі высокая дзіцячая смертнасць у старажытнасці выклікалі шырокае бытаванне і строгае выкананне перадродавай абраднасці.

Большасць прадпісанняў і звычайў, якімі кіравалася жанчына ў перыяд цяжарнасці, былі заснаваныя на шматгадовых жыццёвых назіраннях і вызначаліся вялікім практычным зместам, рацыянальнае і магчымае ў іх цесна перапліталася. Жанчына павінна была асцерагацца магчымых фізічных і псіхічных траўмаў, ёй забаранялася падумаць і насяці цяжкія грузы, глядзець на пажар, а калі гэта здаралася, то нельга было, спалохаўшыся, хапацца за сваё цела, бо ў дзіцяці ў гэтым месцы будзе чырвоная пляма. Вельмі распаўсюджанай была забарона цяжарнай хадзіць на пахаванне і глядзець на нябожчыка, бо ў дзіцяці маглі быць цяжкая хвароба (калі ж жанчыне ўсё-такі даводзілася ісці, то яна павінна была прывязаць да

пояса чырвоную нітку ці павязец на галаву чырвонаю хустку). Цяжарнай нельга было браць нічога голымі рукамі з агню і перадаваць іншаму чалавеку што-небудзь праз агонь, бо дзіця будзе злодзею; ёй забаранялася таксама перакідаць праз галаву вярхоўку, сноп і інш., бо ў дзіцяці будзе шнар на шыі або картавасць. Шырока бытавалі і строга выконваліся цяжарнай забароны маніць, красці, зайздросціць іншым людзям, бо тады і дзіця будзе маюкам, злодзею, зайздроснікам. Агульнабеларускае павер'е, што было вядомае іншым усходнеславянскім народам, забараняла цяжарнай удзельнічаць у хрышчэнні дзіцяці, інакш памрэ або яе, або хрышчанае ёю дзіця.

Асобную групу складалі забароны і павер'і, у якіх яскрава прасочваюцца элементы імітацыйнай магіі (падобнае выклікае падобнае). Цяжарнай забаранялася стрыгчы валасы, каб не «ўкараціць» дзіцяці розум, сядзець ці стаць на парозе, інакш роды будуць вельмі доўгімі і цяжкімі, пераступаць праз вярхоўку, аглобля, клубок нітак, бо народзіцца з закручанай на шыі пупавінай, і г.д. Забаранялася таксама што-небудзь зашываць ці перашываць

на сабе – будуць цяжкія роды, адліваць ваду назад у калодзеж, не дагаворваць словы – дзіця будзе заікам. На ўсёй Беларусі, за выключэннем Палесся, бытавалі павер'і, згодна з якімі цяжарнай забаранялася пазычаць што-небудзь у суседзяў, бо маглі не даць тое, што яна прасіла, і дзіця ўсё жыццё будзе жыць у беднасці (на Палессі, наадварот, цяжарнай раілі часцей пазычаць, каб натрапіць на чалавека з «лёгкай рукой» – тады роды пройдуць хутка і паспяхова).

У перадродавую абраднасць уваходзілі таксама звычай і магічныя дзеянні, накіраваныя на забеспячэнне здетанараджэння, на лячэнне бясплоднасці. Шматлікія абрады такога роду сустракаліся ўжо ў вясельным рытуале: абсыпанне маладых жытам, аўсом, арэхамі або трыманне гэтых прадметаў за пазухай у час вячання, насыпанне зерня ў абутак жаніха і нявесты, рытуальнае з'яданне імі яйка або яшні ды інш., што ў далёкім мінулым было звязанае з культам урадлівасці.

Стаўленне да цяжарнай у народзе было дваістае: з аднаго боку, яна карысталася вялікай павагай, а з іншага выклікала пэўны страх – лічылася, што яна «нячыстая», бо носіць у сабе другую душу. Таму цяжарная, асабліва перад родамі, падваргалася некаторай ізаляцыі.

Падабенства ўмоваў сельскага ладу жыцця, агульнасць сацыяльна-эканамічных працэсаў садзейнічалі пэўнаму падабенству перадродавай абраднасці па ўсёй Беларусі. Аднак практычна ў кожнай вёсцы ў канцы

XIX – пачатку XX ст. існаваў свой няпісаны звод правілаў перадродавай абраднасці.

ПЕРАПОЙ – рытуальнае частаванне і адорванне, якое замяцоўвала дасягнутае пагадненне аб шлюбe паміж жаніхам і нявестай і іх родамі. На працягу вясяля перапой адбываліся некалькі разоў, пачынаючы з заручынаў.

Удзельнікі перапою рассяджваліся ў пэўным парадку: жаніх на покуце насупраць нявесты, дружына жаніха насупраць дружыны нявесты, бацька нявесты на апошнім месцы. Гаспадыня налівала чарку, выпівала яе, зноў налівала і пускала яе да свата жаніха – той выпіваў, наліваў і перадаваў нявесце і г.д. у пэўным парадку да жаніха. У канцы цырымоніі маладыя абменьваліся пярсцёнкамі. У Касцюковіцкім рэгіёне перапой пачынаўся пасля першага падарунка нявесты будучаму свёкру, свату і жаніху. У Мазырскім пав. на заручынах жаніх «перапіваў» нявесце пярсцёнак і грошы, а яна яму – пярсцёнак і хустку. Пасля ад імя нявесты яе маці раздала падарункі радні жаніха, а яго сват «перапіваў» нявесці радні грошы. Найбольш распаўсюджаным абрадам перапой быў на Палессі, дзе на змовіны з перапоем прыязджалі хросныя і родныя бацькі маладога, сам малады і яго брат (перапойнік), які вёз спецыяльную пляшку гарэлкі для перапою.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)